

NIEMIECKI W DIALOGU

DEUTSCH IM DIALOG

Słowo wstępne/Vorwort 5

INWOKACJE/GRUSSWORTE

Jego Ekszelencja, Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Austrii, Seine Exzellenz, der Botschafter der Republik Polen in Österreich, prof. dr JAN BARCZ	12
Jego Ekszelencja, Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Republice Federalnej Niemiec, Seine Exzellenz, der Botschafter der Republik Polen in der Bundesrepublik Deutschland, dr ANDRZEJ BYRT	14
Seine Exzellenz, der Botschafter der Republik Österreich in der Republik Polen, Jego Ekszelencja, Ambasador Republiki Austrii w Rzeczypospolitej Polskiej, Dr. WOLFGANG STEININGER	19
Seine Exzellenz, der Botschafter der Bundesrepublik Deutschland in der Republik Polen, Jego Ekszelencja, Ambasador Republiki Federalnej Niemiec w Rzeczypospolitej Polskiej, JOHANNES BAUCH	20

NAUKA W DIALOGU/WISSENSCHAFT IM DIALOG

GERARD LABUDA Przeszłość i przyszłość w dialogu polsko-niemieckim. Próba bilansu/Vergangenheit und Zukunft im deutsch-polnischen Dialog. Versuch einer Bilanzaufnahme	23
FRANCISZEK GRUCZA Język niemiecki w Polsce – powrót do normalności/ Deutsch in Polen. Zurück zur Normalität	71
ULRICH AMMON Deutsch weltweit /Niemiecki na świecie	81
RAINER RATH Linguistische Dialogforschung. Eine Skizze/Badania dialogu w aspekcie lingwistycznym	92

NAUCZANIE W DIALOGU/LEHRE IM DIALOG

JAN CYPRIAN STYSZYŃSKI Metoda dyskursywna a nauczanie języka obcego w warunkach szkoły polskiej	107
BARBARA GRUCZA Ćwiczenia z tekstami dialogowymi podręcznika <i>Dein Deutsch</i>	112

NAUCZANIE W DIALOGU

LEHRE IM DIALOG

JAN CYPRIAN STYSZYŃSKI

METODA DYSKURSYWNA A NAUCZANIE JĘZYKA OBCEGO
W WARUNKACH SZKOŁY POLSKIEJ

Podręcznik i jego obudowa należą do tych komponentów układu glottodydaktycznego, które mają zasadniczy wpływ na efekty osiągane podczas nauki języka obcego. Dlatego też szkolne materiały glottodydaktyczne powinny być tak skonstruowane, by zabezpieczyć optymalny przebieg nauki języka obcego w typowych dla polskich instytucji oświatowych warunkach nauczania.

Jednym z podstawowych zagadnień podczas konstruowania materiałów do nauki języków obcych jest więc ustalenie, na podstawie jakiej metody nauczania materiały te mają być zbudowane. Ma ona decydujący wpływ na preparację podręcznika do nauki języków obcych i dlatego jej zasady i techniki winny znaleźć w nim swe odbicie. Bardzo ważne jest również i to, by nauczyciel otrzymał do swej dyspozycji odpowiednie materialne zabezpieczenie realizacji zasad i technik danej metody w klasie.

Naszą uwagę skoncentrujemy przede wszystkim na materiałach do nauki języków obcych przeznaczonych do najpowszechniejszej w Polsce formy kształcenia, tj. grupowego nauczania młodzieży szkolnej na wszystkich etapach z założeniem opanowania czterech podstawowych sprawności językowych w stopniu umożliwiającym swobodne porozumie-

wanie się w mowie i piśmie. Jestem zdania, że odpowiednią bazą dla preparacji podręczników do nauki języka niemieckiego, przeznaczonych do użytku w polskich szkołach, powinna być m.in. **metoda dyskursywna**. Ta koncepcja glottodydaktyczna została opracowana przez FRANCISZKA GRUCZĘ (1995c) z myślą o jej zastosowaniu w wyżej wymienionych warunkach. Trafność sformułowanych zasad tej metody staje się potwierdzać obserwacja procesu nauczania języka obcego (w tym realizowanego na bazie podręcznika dla szkół średnich „Dein Deutsch”) podczas długoletniej działalności glottodydaktycznej piszącego te słowa.

Za przyjęciem metody dyskursywnej jako bazy preparacji szkolnych podręczników do nauki języka niemieckiego przemawiają następujące jej właściwości:

- metoda dyskursywna to koncepcja glottodydaktyczna specjalnie opracowana w celu jej zastosowania w nauczaniu języka niemieckiego w polskiej szkole,
- metoda dyskursywna choć jest metodą nową, uwzględnia także wcześniejsze pomysły i doświadczenia glottodydaktyczne (niektóre z nich akceptuje, zaś w stosunku do innych dystansuje się),
- metoda dyskursywna stosuje zasady i techniki adekwatne do założonego celu nauczania,

- metoda dyskursywna choć główny nacisk kładzie na rozwijanie umiejętności porozumiewania się w języku obcym (kompetencji komunikatywnej), nie zaniedbuje rozwijania kompetencji językowej,
- metoda dyskursywna dokonuje selekcji i gradacji materiału językowego według wymiarów „strukturalnych” języka, przy równoczesnym uwzględnieniu jego aspektów komunikacyjnych,
- metoda dyskursywna uwzględnia w doborze i w gradacji materiału językowego konsekwencje wynikające z kontrastywnego ujęcia języka niemieckiego w stosunku do języka polskiego,
- metoda dyskursywna zajmuje stanowisko w istotnych pod względem glottodydaktycznym zagadnieniach takich, jak semantyzacja, rola i miejsce gramatyki, tłumaczenia i świadomości w procesie nauki języka,
- metoda dyskursywna bierze pod uwagę rodzimą tradycję glottodydaktyczną,
- metoda dyskursywna uwzględnia czynniki związane z osobą ucznia oraz realia polskiej szkoły (programy i warunki nauczania).

Kluczową zasadą tej koncepcji jest dyskursywne podejście do nauki języka obcego. Nazwa „metoda dyskursywna” ma sygnalizować, że głównym celem nauki języka obcego jest rozwijanie umiejętności ustnego porozumiewania się, tj. inicjowania i przeprowadzania dyskursu lub uczestniczenia w nim, a także i to, że rozmowa (dyskurs) jest podstawowym, a nawet jedynym sposobem przyswajania sobie języka mówionego. Rozmowa w metodzie dyskursywnej jest zatem nie tylko głównym celem nauki języka obcego, lecz także najważniejszym sposobem realizacji tego celu. W związku z tym uczniom prezentowane są przede wszystkim teksty dyskursywne, na podstawie których winni oni podej-

mować próby rozmawiania w języku obcym na poziomie wyznaczanym przez program. Ma to doprowadzić do wykształcenia u uczniów umiejętności dyskursywnej, której nie należy utożsamiać z tzw. sprawnością mówienia. Sprawność mówienia, jako sprawność fonetyczna (artykulacyjna i audytywna) jest tylko pewnym składnikiem umiejętności dyskursywnej. Na umiejętność dyskursywną składają się bowiem, oprócz sprawności mówienia, także znajomość leksyki i gramatyki danego języka mówionego oraz pragmatyki wyrażeniowej i interakcyjnej. Umiejętność dyskursywna implikuje również pewną sprawność w zakresie percepcji i rozumienia tekstów. W ten sposób metoda dyskursywna realizuje zasadę aktywności, której należy przypisać szczególne znaczenie w procesie przyswajania języka obcego. Aktywność uczących się, to jedyny sposób zdobycia wiedzy oraz rozwijania umiejętności i nawyków językowych. Jeśli celem nauki szkolnej jest opanowanie języka jako środka komunikacji, to proces glottodydaktyczny trzeba zorganizować tak, by uczniowie mieli na lekcjach jak najwięcej okazji do mówienia, do użycia języka w celach komunikatywnych. Zwiększaniu aktywności językowej uczniów na lekcjach służą różne formy ćwiczeń, np. mówienie chóralne, parami itp., a także stosowanie urządzeń laboratoryjnych. Istotna tu jest optymalna organizacja aktywności uczących się w procesie przyswajania języka obcego. Chodzi o to, by czynności wykonywane przez uczniów były adekwatne do przyjętych celów na poszczególnych etapach nauki języka. Od adekwatności ćwiczeń językowych i podawanych reguł zależeć będą osiągnięte rezultaty. Jeśli chcemy, by uczniowie opanowali sprawność mówienia, to za adekwatną formę aktywności uczniów na-

leży uznać wykonywanie ćwiczeń mownych, zaś ćwiczenia analityczne struktur gramatycznych za formy nieadekwatne. Stosowane ćwiczenie językowe musi organizować aktywność uczniów i sprzyjać kształtowaniu tych sprawności językowych, które zostały objęte celem nauczania, np. przy dyskursywnym podejściu do nauki języka obcego dominującą formą ćwiczeń powinny być komunikacyjne ćwiczenia mowne.

Uczniowie powinni przyswoić sobie zarówno wariant mówiony jak i pisany języka. Metoda dyskursywna przyznaje jednak językowi mówionemu pierwszeństwo przed językiem pisany. Powinni oni opanować najpierw i przede wszystkim język mówiony dlatego, gdyż wszyscy ludzie posługują się najczęściej tym wariantem języka, a więc umiejętność rozmawiania, ustnego porozumiewania się będzie im najbardziej przydatna. Preferowanie języka mówionego jest, jak podkreśla jej autor, jedną z istotnych właściwości metody dyskursywnej.

Choć w metodzie dyskursywnej widoczne są pewne elementy tzw. podejścia komunikatywnego nie należy jej mylić z tą koncepcją glottodydaktyczną. Metoda dyskursywna ma inny stosunek do języka i do jego najważniejszego składnika czyli gramatyki. Ten odmienny stosunek do gramatyki ma istotny wpływ na zasady selekcji i systematyzowania materiału językowego przeznaczonego do przyswojenia przez ucznia. Przejawia się to między innymi w „sposobie porcjowania i układania wybranego materiału w określony ciąg dydaktyczny” (F. GRUCZA, 1995c). FRANCISZEK GRUCZA (1995c) podkreśla, że „język nie jest tylko jakimś zbiorem wyrażeń; w swej istocie każdy język jest pewnym zbiorem wzorców mentalnych i reguł umożliwiają-

cych najpierw tworzenie wyrażeń (nowych wyrazów, zdań, tekstów), a następnie sensowne posługiwanie się nimi”. Trzeba sobie przyswoić tak pierwszy, jak i drugi rodzaj tych reguł. Ważną zasadą tej metody jest selekcja i gradacja materiału językowego, głównie według zwiększającego się stopnia trudności strukturalnej z punktu widzenia polskiego ucznia z uwzględnieniem czynnika naturalnego porządku gramatycznego (kolejność przyjętej zasady w językoznawczym opisie języka, zgodna jest z wewnętrzną strukturą języka obcego). Ten sposób gradacji F. GRUCZA (1995c) nazywa „programowaniem materiału językowego według wymiarów strukturalnych języka”. W programowaniu nauki języka obcego uwzględnia się także kontrastywne ujęcie języka niemieckiego na tle języka polskiego, co pozwala na lokalizację potencjalnych trudności, wynikających ze strukturalnych różnic, występujących między językiem polskim a obcym, z jakimi może mieć do czynienia polski uczeń, a także przeciwdziałanie ewentualnym błędom, które te różnice mogą powodować. Takie podejście do gradacji materiału nie oznacza rezygnacji z nauczania komunikatywnych aspektów języka. W metodzie dyskursywnej ma miejsce harmonijne połączenie kształtowania kompetencji językowej i kompetencji komunikatywnej, co przejawia się w linearno-spiralnym układzie materiałów nauczania. Celem nauki języka obcego przyjętym w tej metodzie jest więc kształtowanie u uczniów na bazie kompetencji językowej kompetencji komunikatywnej, czyli umiejętności porozumiewania się w języku obcym. Jest on podobnie sformułowany jak w podejściu komunikatywnym, jednak metoda dyskursywna ma inny stosunek do błędów popełnianych przez uczniów w procesie akwizy-

cji języka obcego, polegający na przypisywaniu większej wagi kryterium poprawności językowej.

Na szczególne podkreślenie zasługuje również to, iż metoda dyskursywna godzi w miarę możliwości wymogi nowoczesnej metodyki nauczania języka obcego z realiami polskiej szkoły (trudności kadrowe, ograniczenia programowe, mała liczba godzin przeznaczona na naukę). Autor tej metody (F. GRUCZA, 1995c) stoi na stanowisku, że efektywność najbardziej słusznych koncepcji glottodydaktycznych jest niewielka, jeśli nie uwzględnione zostaną realia w jakich odbywa się nauka języka obcego w szkole. Również importowane do naszej szkoły pomysły glottodydaktyczne, nie uwzględniające zwykle rodzimej tradycji nauczania o języku, okazują się być mało skuteczne. Zwraca na to uwagę FRANCISZEK GRUCZA (1995c) twierdząc, że zamiast za każdym razem przystosowywać szkoły i nauczycieli do nowych podręczników lub ideologii metodycznych należy „raczej odpowiednio przystosować podręczniki i programy, a także i metody nauki do zastanych realiów”.

Nie wszystkie zasady metody dyskursywnej zostały sformułowane eksplikatywnie. Analiza zestawu materiałów do nauki języka niemieckiego „Dein Deutsch” opracowanych pod redakcją naukową FRANCISZKA GRUCZY (1995) pozwala jednak na ich ogólne przedstawienie. W procesie akwizycji języka obcego organizowanym na bazie tych materiałów możemy wyróżnić cztery fazy: a) prezentacji nowego materiału językowego, b) automatyzacji i c) kontekstualizacji oraz d) testowania. Faza prezentacji realizowana jest w klasie przy użyciu aparatury nagłaśniającej. Funkcją tekstów wprowadzających, z którymi są zapoznawani uczniowie, jest kontekstowa

prezentacja nowego materiału fonetycznego, gramatycznego i leksykalnego, a także dostarczenie uczącym się niezbędnych informacji realizacyjnych. Możliwe są trzy techniki semantyzacji materiału leksykalnego: pogładowa prezentacja leksyki z wykorzystaniem odpowiednich rysunków lub rekwizytów, podawanie polskich ekwiwalentów niemieckich wyrazów, a także stosowanie objaśnień metajęzykowych.

W prezentacji materiału gramatyczno-leksykalnego można stwierdzić wyraźną dominację jednej techniki, polegającej na przedstawieniu uczniom tekstu dyskursywnego, zawierającego zjawiska gramatyczne oraz słownictwo przeznaczone do opanowania.

Faza automatyzacji realizowana jest w formie ćwiczeń gramatyczno-leksykalnych, przeprowadzanych w klasie pod kierunkiem nauczyciela. Ćwiczenia te bazują na materiale językowym występującym w tekstach wprowadzających danej lekcji i są z nimi ściśle zintegrowane. Ich celem jest generalizacja i utrwalanie struktur gramatycznych oraz leksyki, które zostały wprowadzone w tekście wstępnym. Forma dialogowa ma sprzyjać nadto rozwijaniu dyskursywnych umiejętności uczniów. Po ćwiczeniach automatyzujących następuje podanie komentarza gramatycznego, którego głównym celem jest wspieranie budowy kompetencji językowej przez ucznia. Komentarze te winny mieć postać uproszczonych objaśnień i odwoływać się do znanej uczniowi szkolnej terminologii gramatycznej. Praktyczne przyswojenie struktur gramatycznych ułatwić ma nadto wspomniana wcześniej zasada zapoznawania uczniów z materiałem gramatycznym według zwiększającego się stopnia trudności strukturalnej z punktu widzenia polskiego ucznia.

Prezentacja materiału fonetycznego odbywa się z wykorzystaniem nagrań magnetofonowych. W nauce wymowy stosowana jest zasada kontrastywnej gradacji trudności fonetycznych. Nauka wymowy realizowana jest w trzech fazach. Po prezentacji materiału fonicznego następują ćwiczenia wymowy, które kończą się fazą kontekstualizacji, w której to dźwięki języka obcego przeznaczone do przyswojenia, występują w zdaniach. Głównym sposobem nauki wymowy jest odsłuchiwanie wzorców artykulacyjnych, a następnie odtwarzanie ich na zasadzie prób i błędów. Objaśnienia wymowy obcojęzycznej mają znaczenie marginalne.

Dyskursywną lekcję innowacyjną kończy faza kontekstualizacji, której „zadaniem jest utrwalenie wprowadzonych w danej lekcji i po części już przećwiczonych struktur językowych poprzez włączenie ich w nowe konteksty i/lub nowe sytuacje” (F. GRUCZA, 1995c).

Na podkreślenie zasługuje tu, odmiennie niż to ma miejsce w podejściu komunikatywnym, stosunek metody dyskursywnej do błędów popełnianych przez uczniów. Jest on bardziej rygorystyczny. Jeśli nauka języka obcego odbywa się w warunkach szkolnych w kraju, w którym język ten nie jest językiem ojczystym, a na dodatek jest ona mało intensywna, takie podejście do błędów należy uznać za właściwe. Potwierdza to zresztą praktyka glottodydaktyczna. Uczeń przyswaja sobie język obcy drogą prób i błędów. Podejmowanie prób użycia języka przez ucznia wiąże się z ryzykiem popełnienia błędu. Posługując się wypowiedziami językowymi uczeń winien sobie od samego początku zadawać trud, by jego wypowiedzi były jak najbardziej poprawne. Rezultaty osiągnęte przez ucznia podczas podejmowanych prób użycia języka, spełniają również funkcję sy-

gnałów glottodydaktycznych (F. GRUCZA, 1988). „Zadaniem nauczyciela jest reagowanie na nie. Z jednej strony nauczyciel powinien analizować i glottodydaktycznie interpretować i oceniać (wy)produkowane przez ucznia wypowiedzi, natomiast z drugiej – implementować wynikające stąd wnioski w trakcie tworzenia i/lub nadawania przeznaczonych dla ucznia kolejnych środków glottodydaktycznych” (F. GRUCZA, 1988).

Przekładanie skuteczności komunikacyjnej nad poprawność gramatyczną krytykuje także M. DAKOWSKA (1996). Podkreśla, że uwzględnienie norm poprawności gramatycznej w wypowiedziach uczniowskich pozwala na ich dekodowanie zgodnie z intencjami mówcy. Aby akt komunikacji przebiegał w miarę bezkolizyjnie zarówno mówca, jak i odbiorca muszą się tym normom podporządkować. M. DAKOWSKA (1996) reprezentuje pogląd, że obowiązkiem nauczyciela jest prezentacja prawdziwego obrazu komunikacji językowej, w której w zakresie struktur morfosyntaktycznych nie ma dowolności, lecz obowiązują ściśle reguły. Jej zdaniem zaniedbywanie poprawności morfosyntaktycznej w nauczaniu klasowym jest zaprzeczeniem faktu, że język jest systemem i w związku z tym uznaje, że tolerowanie błędów językowych należy ocenić raczej jako regres, a nie jako postęp w glottodydaktyce. Korektura błędów językowych jest bowiem ważną informacją zwrotną dla ucznia, pozwalającą na doskonalenie korelacji intencji komunikatywnych z formą językową, co przyspiesza rozwój umiejętności porozumiewania się w języku obcym. „Kryterium poprawności wypowiedzi pod względem gramatycznym nie jest wcale w nauczaniu języków obcych reliktem metod tradycyjnych, lecz przeciwnie – atrybutem nowoczesności” (M. DAKOWSKA, 1996).

Wydaje się, że upowszechnienie się w podejściu komunikatywnym dość liberalnego stosunku do błędów popełnianych przez uczniów wynikało po części z doświadczeń uzyskanych podczas nauczania języków docelowych, w krajach, w których są one językami ojczyztymi i gdzie intensywna ekspozycja ję-

zyka poza nauką instytucjonalną ma dużą moc korygującą. Biorąc pod uwagę szeroko pojęte warunki, w jakich odbywa się nauka języków obcych w naszych szkołach, postulowany przez metodę dyskursywną stosunek do błędów uczniowskich należy uznać za słuszny i szczególnie ważny.

BIBLIOGRAFIA

- DAKOWSKA, M. (1996): *Ocena podejścia komunikacyjnego do nauczania języków obcych z punktu widzenia psycholingwistyki*, w: *Przegląd glottodydaktyczny*, t. 15
- GRUCZA, F. (1988): *W sprawie pojęcia środków i materiałów glottodydaktycznych*, w: Grucza, F. (red.) *Z teorii i praktyki tworzenia materiałów glottodydaktycznych*
- GRUCZA, F. i in. (1995a): *Dein Deutsch 1 - podręcznik do nauki języka niemieckiego w szkołach średnich*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1995b): *Dein Deutsch 1 - książka ćwiczeń do podręcznika do nauki języka niemieckiego w szkołach średnich*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1995c): *Dein Deutsch 1 - poradnik metodyczny do podręcznika do nauki języka niemieckiego w szkołach średnich*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1995d): *Dein Deutsch 1 - słowniczek zbiorczy*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1995e): *Dein Deutsch 1 - nagrania magnetofonowe*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1996a): *Dein Deutsch 2 - podręcznik do nauki języka niemieckiego w szkołach średnich*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1996b): *Dein Deutsch 2 - książka ćwiczeń do podręcznika do nauki języka niemieckiego w szkołach średnich*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1996c): *Dein Deutsch 2 - poradnik metodyczny do podręcznika do nauki języka niemieckiego w szkołach średnich*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1996d): *Dein Deutsch 2 - słowniczek zbiorczy*, Warszawa
- GRUCZA, F. i in. (1996e): *Dein Deutsch 2 - nagrania magnetofonowe*